

HEINZ VOGEL

PROBLEMY STOSUNKU MIĘDZY FUNDUSZAMI WŁASNYMI
PRZEDSIĘBIORSTW A KREDYTAMI BANKOWYMI PRZY
FINANSOWANIU MATERIALNYCH ŚRODKÓW OBROTOWYCH

W związku z finansowaniem materialnych środków obrotowych przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych powstaje zawsze pytanie: jaki jest społecznie niezbędny stosunek między funduszami własnymi przedsiębiorstw a kredytami bankowymi? W NRD w ciągu ostatnich 20 lat stosunek ten, z różnych przyczyn, był wielokrotnie zmieniany w poszczególnych dziedzinach, gałęziach gospodarczych i przedsiębiorstwach¹.

Przy badaniu tego problemu wychodzimy od współzależności zachodzącej w gospodarce narodowej. Zbadamy więc, jak należy rozumieć stosunek między sumami wszystkich własnych środków i funduszy pieniężnych przedsiębiorstw i niezbędnych kredytów bankowych. Dopiero po wyjaśnieniu tej zależności można przystąpić do odpowiedzi na pytanie, jak należy przydzielić łączną sumę funduszy własnych — niezbędnych w gospodarce narodowej — poszczególnym dziedzinom, gałęziom gospodarczym i przedsiębiorstwom.

W warunkach panującej (przeważającej w socjalizmie) cyrkulacji pieniądza kredytowego wszystkie potrzeby pieniężne niezbędne w procesie reprodukcji rozszerzonej są zaspokajane przez kredyt bankowy. Każdy powstający w społecznym procesie reprodukcji przyrost wartości powoduje zaliczkowanie materialnych zasobów za pośrednictwem kredytu bankowego, o ile na finansowanie nie będą użyte środki pieniężne zakumulowane we wcześniejszych okresach reprodukcyjnych. Z gospodarczego punktu widzenia sfera produkcji materialnej może odtworzyć wykorzystane kredyty bankowe tylko łącznie z ostateczną realizacją wytworzonych produktów, gdy jednocześnie nastąpi przekształcenie tych produktów z postaci rzeczowej lub należności w środki pieniężne pochodzące od finalnego użytkownika. Część wytworzonego społecznego dochodu czystego, która pozostaje w sferze produkcji materialnej po umorzeniu kredytów, mogłaby teoretycznie być przeznaczona na zwiększenie

¹ Por. m. in.: Zimmerman, Fraas, Rätzer, *Geld und kredit in de Deutschen Demokratischen Republik*, Berlin 1957, ss. 406 i nast.; *Das Finanz-system der DDR*, Berlin 1960, ss. 510 i nast.; Zarządzenie o planowaniu i finansowaniu środków obrotowych z 20 I 1971 r. Gesetzblatt der DDR, Teil II, Nr 13, 1971, s. 86.

istniejących zasobów własnych. Praktycznie nie jest to jednak wykonalne. Istnienie sfery nieprodukcyjnej wymaga, by ogólnie biorąc, część społecznego czystego dochodu wydatkowana była na cele nieprodukcyjne. Zakłada to określoną redystrybucję przy pomocy pieniądza. Przypadająca na rzecz sfery nieprodukcyjnej do podziału kwota dochodu narodowego netto, nie pozostaje w wyniku tego do dyspozycji sfery produkcyjnej dla finansowania rozszerzonej reprodukcji. O tę kwotę zwiększa się nieuchronnie kredyt bankowy. W rezultacie wyłania się wielokrotnie dyskutowana możliwość pozostawienia przedsiębiorstwom sfery produkcji materialnej tyle własnych środków, aby mogły z nich całkowicie finansować reprodukcję rozszerzoną. Pozostały w sferze produkcji materialnej dochód czysty nie jest zużywany w całości na przyrost funduszy własnych przeznaczonych na finansowanie środków obrotowych — część służy finansowaniu inwestycji.

Z przedstawionych wyżej związków ekonomicznych wynika wyraźnie, że gospodarczy stosunek między sumami niezbędnymi w sferze produkcji materialnej łącznych funduszy własnych a potrzebnymi kredytów bankowych nie jest określany głównie rozważaniami polityki finansowej. Decydujące wielkości wyjściowe wynikają z ukształtowania materialnych proporcji w gospodarce narodowej. Chodzi tutaj przede wszystkim o stosunek między sferą produkcji materialnej i niematerialnej. Przy tym nie zapominamy w żadnym razie, że kształtowanie proporcji materialnych i łączących się z nimi procesów dystrybucji zalicza się w ogólności do procesów dystrybucji pieniądza i jego redystrybucji. Te procesy pieniężne nie stanowią jednak punktu wyjściowego, gdyż rozwój materialny kształtuje podstawę i kierunki procesów pieniężnych.

Spróbujemy teraz odpowiedzieć na pytanie, na jakich podstawach należy rozdzielić za pośrednictwem budżetu łączne środki własne, znajdujące się w sferze produkcji materialnej. Rozwiązanie tego zagadnienia jest bardzo utrudnione, ponieważ procentowy stosunek między funduszami własnymi a kredytami bankowymi nie rozwija się równomiernie w poszczególnych dziedzinach, gałęziach gospodarki i przedsiębiorstwach. Zróznicowana w tych przekrojach akumulacja materialna powoduje za każdym razem odmienne kształtowanie się tego stosunku w danym okresie reprodukcji. Wystąpi to również, gdy odpowiednie pieniężne przedsięwzięcia w zakresie wtórnego podziału pozwolą na zabezpieczenie udziału kredytów bankowych finansujących środki akumulacji w każdym okresie reprodukcji. Poniżej przedstawiono 4 dziedziny, w których środki materialne zwiększają się rozmaicie, przy czym akumulacja materialna w każdej z nich finansowana jest w 20% kredytem bankowym.

Powyższy przykład pozwala prześledzić, jak w rezultacie zróznicowanego podziału materialnych funduszy akumulacyjnych między przedstawione cztery dziedziny gospodarcze zmienia się w drugim roku procentowy udział kredytów w poszczególnych dziedzinach, przy świadomie zało-

	1 rok	zmiany	2 rok
Dziedzina A			
środki materialne	3000	+ 500	3500
– fundusze własne	1500 = 50 %	+ 400	1900 = 54,2 %
kredyt bankowy	1500 = 50 %	+ 100	1600 = 45,8 %
Dziedzina B			
środki materialne	2000	+ 50	2050
– fundusze własne	1000 = 50 %	+ 40	1040 = 50,7 %
kredyt bankowy	1000 = 50 %	+ 10	1010 = 49,3 %
Dziedzina C			
środki materialne	500	+ 10	510
– fundusze własne	250 = 50 %	+ 8	258 = 50,6 %
kredyt bankowy	250 = 50 %	+ 2	252 = 49,4 %
Dziedzina D			
środki materialne	1000	+ 90	1090
– fundusze własne	500 = 50 %	+ 72	572 = 52,5 %
kredyt bankowy	500 = 50 %	+ 18	518 = 47,5 %
Suma dziedzin A - D			
środki materialne	6500	+ 650	7150
– fundusze własne	3250 = 50 %	+ 520	3770 = 52,7 %
Kredyt bankowy	3250 = 50 %	+ 130	3380 = 47,3 %

zonym równym finansowaniu akumulacji materialnej przez kredyt bankowy w wysokości 20% w każdej z nich. Przykład pozwala na wyciągnięcie dalszych wniosków. Wraz z rosnącą stopą procentową wzrostu środków materialnych zmniejsza się procentowy udział kredytu bankowego w ich finansowaniu.

	Przyrost środków materialnych:	spadek udziału kredytu o:
Dziedzina C	+2,0 %	–0,6 %
Dziedzina B	+2,5 %	–0,7 %
Dziedzina D	+9,0 %	–2,5 %
Dziedzina A	+16,7 %	–4,2 %

W praktyce gospodarczej środki materialne poszczególnych dziedzin, gałęzi gospodarczych i przedsiębiorstw rosną również rozmaicie. Tempo ich rozwoju jest zróżnicowane w zależności od potrzeb gospodarki narodowej. Z tego względu procentowy stosunek między środkami własnymi a kredytem bankowym dla sfinansowania środków materialnych jest też zróżnicowany w poszczególnych dziedzinach, gałęziach gospodarczych i przedsiębiorstwach. Różnicowanie następuje stale. Proces dyferencjacji jest dodatkowo przyspieszony przez różną wysokość wygospodarowanego zysku oraz przez nierówne odprowadzanie zysku do budżetu państwa. Z tego powodu materialne środki akumulacji nie wszędzie są finansowane równymi udziałami procentowymi z funduszy własnych.

W analizowanym przykładzie dla przejrzystości dowodu zrezygnowano świadomie z podziału środków materialnych na środki trwałe i obrotowe. W praktyce, w miarę upływu okresów reprodukcji dokonuje się z tego powodu jeszcze jedno zróżnicowanie stosunku między środkami własnymi a kredytem bankowym w odniesieniu do środków trwałych i obrotowych. Przyczyna tkwi w zróżnicowanym podziale materialnych środków akumulacji na środki trwałe i obrotowe w poszczególnych dziedzinach, gałęziach gospodarczych i przedsiębiorstwach.

Obecnie zostanie przedstawiony podział środków własnych przedsiębiorstw znajdujących się w ramach środków obrotowych.

W rozważaniach przyjęto założenie, że nie zakłócona reprodukcja rozszerzona gospodarki narodowej wymaga takiej redystrybucji — między poszczególne dziedziny, gałęzie gospodarcze i przedsiębiorstwa — sumy środków własnych znajdujących się w sferze produkcji materialnej, aby przedsiębiorstwom postawić do dyspozycji planowo i we właściwym czasie potrzebne środki finansowe. Uwzględniając wymagania rachunkowości gospodarczej, redystrybucja zasobów własnych nie może prowadzić do gospodarczo nieuzasadnionych korzyści lub niekorzyści w poszczególnych przedsiębiorstwach.

Obecnie zasadniczo suma planowanych środków obrotowych kształtowana jest w zależności od wyposażenia przedsiębiorstw w fundusze własne.

Wychodząc od posiadanych możliwości finansowych ustala się centralnie, ile procent planowych środków obrotowych należy przeciętnie finansować funduszami własnymi przedsiębiorstw. Przy takim założeniu i z nim związanymi jednolitymi stopami procentowymi nie uwzględnia się jednak następującej problematyki. Procentowy stosunek między wartościowymi rozmiarami materialnych środków obrotowych a zyskiem jest z reguły różny w poszczególnych przedsiębiorstwach. Dotyczy to nie tylko stosunku między faktycznymi danymi, lecz również między wielkościami planowymi. Ostatnia okoliczność wskazuje, że te różnice można tłumaczyć nie tylko jakością kierowania i różnymi sposobami pracy poszczególnych przedsiębiorstw, lecz także obiektywnymi czynnikami. Różnice stosunków procentowych między wartością materialnych środków obrotowych a zyskiem poszczególnych przedsiębiorstw doprowadzają do ich różnego co do wysokości obciążenia kosztów i zysku planowym i odsetkami od kredytu. Stwierdzenie to dotyczy również danych, zawartych w planie przedsiębiorstwa. Wcześniej przeprowadzona badania dowodzą, że w jednych przedsiębiorstwach udział procentowy planowanych odsetek bankowych (od kredytu) w planowanym zysku netto jest jeszcze raz taki duży jak w innych. Wspomniane przedsiębiorstwa mają więc większe wydatki na oprocentowanie kredytu niż te, w których stosunek między planowanymi odsetkami od kredytu a przewidywanym zyskiem jest relatywnie niski. Istniejące w planach poszczegól-

nych przedsiębiorstw różnice mogą w toku realizacji planu zwiększać się w wyniku występujących przeszkód. Demonstruje to następujący przykład:

(kwoty w mln marek)

Wyszczególnienie	Przedsiębiorstwo A		Przedsiębiorstwo B	
	plan	wykonanie	plan	wykonanie
1	2	3	4	5
Materialny stan środków obrotowych	10	11	10	11
Środki własne	5	5	5	5
Kredyt bankowy	5	6	5	6
Odsetki od kredytu (5%)	0,25	0,30	0,25	0,30
Zysk brutto	5	5	2,5	2,5
Udział odsetek od kredytu w zysku	5%	6%	10%	12%

Z powyższego przykładu widać wyraźnie, jak w powiązaniu z przekroczeniem planowanych odsetek od kredytu mogą dla poszczególnych przedsiębiorstw powstać nie uzasadnione korzyści lub niekorzyści, które w ostatecznym rachunku są rezultatem aktualnego systemu wyposażania przedsiębiorstw w fundusze własne. W naszym przykładzie w obu przedsiębiorstwach zanotowano 10% odchylenia w stanie środków. Wynikające ze związanego z tym zwiększonego zapotrzebowania na kredyty odsetki od kredytu obciążają jednak obydwa przedsiębiorstwa nierówno. W przedsiębiorstwie A w miarę realizacji planu stosunek między zyskiem a odsetkami zwiększa się na 6%, a w przedsiębiorstwie B na 12%. W ten sposób przedsiębiorstwo B jest pokrzywdzone ekonomicznie. Przyjęto, że wypracowanie wskaźników planu w zakresie materialnych środków obrotowych nastąpiło w obu przedsiębiorstwach na podstawie obowiązujących państwowych przepisów prawa o normowaniu zapasów materiałowych i obrotowych. W związku z możliwą w procesie realizacji planu redukcją zapasów występują oszczędności kredytów i pochodnych od nich odsetek, co odbija się również rozmaicie na zmianie stosunków między odsetkami od kredytu a zyskiem.

Uogólniając, można stwierdzić co następuje:

Zejsście poniżej planowanych środków materialnych i związana z tym redukcja kredytu w przedsiębiorstwach o relatywnie wysokim udziale odsetek od kredytu w przewidywanym zysku, odbija się korzystniej na procentowo liczonym zysku, niż w przedsiębiorstwach o mniejszym procentowym udziale planowanych odsetek od kredytu. Odwrotnie: każde przekroczenie przewidywanych funduszy materialnych i z nimi związanego wzrostu kredytu w przedsiębiorstwach o relatywnie wysokim udziale odsetek w planowanym zysku odbija się mniej korzystnie na procencie zysku, niż w przedsiębiorstwach, w których procentowy udział planowanych odsetek jest relatywnie niewielki. W ten sposób w procesie realizacji planu powstają ekonomicznie nie uzasadnione korzyści i niekorzyści.

Dzieje się tak w związku z każdym ujemnym i dodatnim odchyleniem zapasów materialnych od wskaźników planu, przy równości pozostałych warunków, na skutek systemu wyposażenia poszczególnych przedsiębiorstw w środki własne stałe.

Z tych rozważań wyprowadzamy nową propozycję ukształtowania stosunku, między własnymi środkami a kredytem bankowym jako źródłem finansowania materialnych środków obrotowych. Przy finansowaniu społecznie niezbędnych środków obrotowych stosunek między środkami własnymi a kredytem bankowym powinien być tak zmieniany, aby planowe odsetki od kredytów osiągnęły wszędzie taki sam udział procentowy w przewidywanym zysku przedsiębiorstw. W ten sposób zagwarantuje się, że oszczędności kredytu bankowego, w związku z redukcją materialnych środków obrotowych, będą powodowały w każdej jednostce gospodarczej jednakowe procentowe rezultaty w zysku. Natomiast wyższe kredyty bankowe, zaciągane w związku z przekroczonymi zasobami materialnymi, wpłynęłyby wszędzie w równym stopniu na zysk przedsiębiorstw. Tu należy wykorzystać wyżej dokonane obserwacje, zgodnie z którymi — w związku z akumulacją materialną — procentowy stosunek środków własnych i kredytu bankowego zmienia się rozmaicie w poszczególnych dziedzinach, gałęziach gospodarczych i przedsiębiorstwach. Dlatego byłoby wskazane w początkach każdego roku planowego tak podzielić planowane środki własne wewnątrz sfery produkcji materialnej, aby osiągnąć jednolity stopień wyposażenia w nie poszczególnych dziedzin, gałęzi gospodarczych i przedsiębiorstw.

THE PROBLEMS OF THE RELATION BETWEEN OWN FUNDS OF
ENTERPRISES AND BANK CREDITS IN FINANCING THE WORKING
ASSETS IN OPERATION

Summary

The aim of the paper is to answer the following question: what are the socially indispensable relations between own fund of enterprises and bank credits.

The author examines two main problems: a) the interpretation of the relation between the total amounts of own financial resources of enterprises and indispensable bank credits, b) the way of allocation of total own funds in national economy among the particular branches of the economy and enterprises.